

ქართული პროზის ზოგი ტექსტური პარამეტრის შესახებ

ნუნუ გელდიაშვილი

ი.გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

nunukageldiashvili@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2022.770>

ტექსტი ენობრივი შემოქმედების კონკრეტული შედეგია, რომელიც შინაარსობრივად დასრულებულ და სტრუქტურულად მთლიან, წინადადებაზე მეტად აღმატებულ ენობრივ პოდუქტს წარმოადგენს. ასე რომ, ტექსტისათვის მხოლოდ შინაარსობრივი მთლიანობა, მის ცალკეულ მონაკვეთებს შორის შინაარსობრივი კავშირი ვერ იქნება უმთავრესი და განმსაზღვრელი ნიშანი იმისა, რომ იგი იყოს ეფექტური, მუდამ აქტუალური და წაკითხვადი (მკითხველის დამაინტრიგებელი); ტექსტი, ამავდროულად, აუცილებელია იყოს სტრუქტურულად მთლიანი, ერთიანი. სწორედ ამიტომაცაა, ალბათ, და ეს გასაკვირიც არაა, რომ ყველა მწერალს ტექსტის/მეტატექსტის შექმნის თავისებური ხელწერა აქვს... ჩვენ არ ვიცით მხოლოდ ის, ავტორი რომელიმე პრინციპს/წესს გამიზნულად ირჩევს, თუ, მისდაუნებურად, ბუნებრივად, ხორციელდება ეს პროცესი... მთავარი, უდავოდ, ისაა, რომ ყველა მათგანი ცდილობს, მკითხველს შესთავაზოს საინტერესო და სრულყოფილი ტექსტი და შთაბეჭდილებებით აღავსოს იგი. ამ პროცესში, მაგალითად, ჩვენი აზრით, უმნიშვნელოვანესი ფაქტორის მქონეა წინადადების ტიპი; ის, თუ რომელ წინადადებებს ანიჭებს მწერალი უპირატესობას; რა სიხშირით მოიხმარს მარტივ, შერწყმულ თუ რთულ წინადადებებს და როგორია მათი ურთიერთმიმართება ტექსტში, რადგან ეს ქვეცნობიერად, გარკვეულწილად, განაპირობებს მკითხველის განწყობას – წაკითხოს ტექსტი სრულად, გაიგოს და ემოციით დაიტვირთოს თუ არა. აქედან გამომდინარე, ამავე დროს, მეორე უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია, როგორია თავად წინადადების აღნაგობა, როგორია სიტყვათგანლაგება და როგორ ხდება მათი ურთიერთდაკავშირება წინადადებაში.

საკითხი მეტად ფართო, მრავალმხრივი და მრავლისმომცველია. თითოეულზე გამოწვლილვითი ანალიზის შედეგად ბევრი რამის თქმა შეიძლება, თუმცა, ნაშრომში შევეცდებით, შევქმნათ ზოგადი სურათი ამ მიმართებით და ყურადღებას გავამახვილებთ ტექსტური პარამეტრების იმ ზოგიერთ ნიშანდობლიობაზე, რომლებიც, ჩვენი აზრით, არსებითი, და, შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტიც კია მკითხველზე შთაბეჭდილების მოსახდენად. ნიმუშებს მოვიხმობთ გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებიდან.

1. შერწყმულ წინადადებების სიუხვით, როგორც გრიგოლ რობაქიძის ტექსტების ერთ–ერთი ძირითადი მახასიათებლით, ნათლად დასტურდება მწერლის ფართო თვალსაწიერი და ლექსიკური მარაგის ზღვარდაუდებლობა. ერთგვარი წევრების დაწყვილებითა თუ ჩამოთვლით ნათელი ხდება, რომ გრიგოლ რობაქიძეს განსაკუთრებით მოსწონს/უყვარს ქართული სიტყვა და სწორედ შერწყმული წინადადებით აღწევს სიტყვაუხვობას. აქ ერთმანეთის გვერდითაა ქვემდებარეების, დამატებებისა თუ განსაზღვრებების მიხედვით შექმნილი შერწყმული წინადადებები, თუმცა, თვალშისაცემი მაინც ერთგვარშემასმენლებიანი შერწყმული წინადადებებია. ერთგვარ წევრთა

დასაკავშირებლად იგი უპირატესობას კავშირიან შეერთებას ანიჭებს. ძირითადად (ფაქტობრივად მხოლოდ) და და თუ კავშირებია, რომლებითაც ავტორი საგანთა და მოვლენათა ერთგვაროვნებას, თანამიმდევრობასა თუ დაპირისპირებას გვიჩვენებს:

„უკანით უბრალო ქვა და სილა“; „მტვერი და წვირე – ყველგან“; არის აქ რაღაც უჩვეულო გახელება. საშინელი სისასტიკე და უმძაფრესი სიტკბო. ვნება და გადალახვა“;

„მეფის სასახლე. ნაშენი კედარისა და კიპაროსისაგან; დამძიმებული ვეცხლით და ოქროთი“;

„არის ამ გრიალში უცნაური სითავადე: უტეხი და ზვიადი“; „ქვის ლომთან მიდის სნეული: უნაყოფო თუ ათმანგით დაღალული“; „უწყვეტი რიგი ბაღებისა და მდელოების“; წვეტები მოვერცხლილი და მოქარგული“; „წვირე ღელეში ჩაყრილი თუ გახსნილი...ადარ არის წვირე“;

„თავსაფარს იგლეჯს და გვერდზე გადაისვრის“; პირველი ალღან წამოხტება და ღობეს მიაშურებს“; „სიმღერა იზრდება და ახლოვდება“;

„უეცრად ალანმა ყურები აცქვიტა. წამოხტა. დაიყვია. ყეფა გრიალით გავარდა ხევში“; უხილავი მხეცი უკვე იმრიზება და იგრუზება“;

მწერალს იმდენად მოსწონს ერთგვარი წვერებით სიტყვაუხვობა, რომ ლექსიკურ გამეორებასაც არ ერიდება და რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, იგი რიტმული პროზის შესაქმნელად სწორედ შერწყმულ წინადადებებს გვთავაზობს: „ვერხვს ავიწყდება ფოთოლი. ავიწყდება ტოტი. ავიწყდება ტანი“; საერთოდ, როგორც ჩანს, ლექსიკური გამეორება წინადადებების გადაბმის/დაკავშირების ერთ–ერთი პარამეტრია რობაქიძის შემოქმედებაში. მაგ., მარტივ წინადადებას – „მდინარის პირას დიდი ვერხვია“, მოსდევს – შერწყმული: „მდინარეს ნაპირი მოუნგრევია და ხის ფესვები გაუტიტვლებია“.

2. გარდა შერწყმული წინადადებისა, ერთგვარ ნიშანდობლიობად გვევლინება მარტივ წინადადება, როგორც ტექსტური პარამეტრი, რომელთაგანაც განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს:

ა/. წინადადების თავკიდურ პოზიციაში ზმნა–შემასმენელის გამოყენება:

„არის ამ გრიალში უცნაური სითავადე/ ნაცვლად: ამ გრიალში უცნაური სითავადეა;

ღამეა მთვარით განათებული/ ნაცვლად: მთვარით განათებული ღამეა;

ამბობს ასე გადმოცემა/ ნაცვლად: გადმოცემა ასე ამბობს;

უახლოვდება ქალს თავაწვდილი/ ნაცვლად: ქალს თავაწვდილი უახლოვდება;

შემოდის ბანჯგვლიანი კაცი/ნაცვლად: ბანჯგვლიანი კაცი შემოდის.

ბ/. მსაზღვრელ–საზღვრულის პოსტპოზიცია და გათიშვა:

ტანაშოლტილი ხე ალვისა;

საგნები ლანდებს არ ჰკარგავენ თავისას;

ქალი დაღურსულ თვალებით შველს უცქერს მაღალს;

თუ დაირღვა დიდი იმპერია რუსეთის;

მოლურჯო მოსასხამი გრძელი;

გადამწვარ არეს მეწამულის ფერი ევინება შენელებული...

ამ გზით, უდავოდ, რიტმული პროზის შესანიშნავ

ნიმუშს გვთავაზობს მწერალი.

გ/. ჩვეულებრივი, ატრიბუტული განსაზღვრებების ნაცვლად პრედიკატული და განკერძოებული განსაზღვრებების სიჭარბე.

ასეთი პარამეტრების დაცვით მწერალი, ერთი მხრივ, თავისუფლდება რთული ქვეწყობილი წინადადებებისაგან, რაც, ჩვენი აზრით, აშკარად დაამძიმებდა ტექსტს, ლაკონურობას და რიტმულობას დაუკარგავდა და მეორე – სიტყვათა ამგვარი წყობით (როგორც წესი, განკერძოებული განსაზღვრება მოსდევს საზღვრულ სიტყვას) ქმნის მხატვრულობას, რითაც იწვევს უდიდეს, საოცარ ექსპრესიას:

კლდე. კლდის ძირას **მდინარე კლდიდან მოხეთქილი** = მდინარე, რომელიც არის კლდიდან მოხეთქილი;

ნაკადულოვან მთაში უცნაური **ბალახი** იზრდება **ყოველი სენისაგან მკურნავი** = ბალახი, რომელიც ყოველი სენისგან მკურნავია ან ყოველი სენისაგან მკურნავი ბალახი...

თუნგები მოხატულები ნაირნაირ = თუნგები, რომლებიც ნაირნაირ იყო მოხატულები/ ან ნაირნაირ მოხატული თუნგები

ისტორიას მხოლოდ **სურნელი** დაუტოვებია **მის ნიადაგში გასრესილი** =

ისტორიას, რომელსაც მხოლოდ მის ნიადაგში გასრესილი სურნელი დაუტოვებია;

ჯგუფის განზე **ვინმე პირდაღებული გამოჩნდება მონძებში გახვეული** = ვინმე პირდაღებული, რომელიც მონძებში იქნება გახვეული...

მწერლის გენიოსურობაც სწორედ ესაა – იგი ერთდროულად ხაზს უსვამს, რომ ვინმე, ვინც პირდაღებულია, ვინმეა, ვინც ანუ, რომელიც პირდაღებული გამოჩნდება და ვინმეა, ვინც მონძებში იქნება გახვეული...;

ავტომობილის შეკავებულ ხრიალზე **ჯარისკაცი** გამოდის **სპლინმორეული** = ჯარისკაცი, რომელიც არის სპლინმორეული და გამოდის სპლინმორეული.

3. ხაზგასასმელია სიტყვათა გამოტოვება, როგორც ტექსტის ლაკონურობისა და რიტმულობის მიღწევის მნიშვნელოვანი შესაძლებლობა გრიგოლ რობაქიძის პროზაში:

თიხისაგან ნაშენი მინგრეული კედლები

კირში – მზის ხურუში და სილაში – მზის თესლები

ყოველ კუთხეში ყავახანა სავსე ხალხით

შორიდან – ცხენების თქარათქური

თავზე – თეთრი ჩალმა

წინ მოხუცი: სამოცდაათ წელზე მეტი

ცოცხალი თვალები და აღმასივით მჭრელი აზრი

აღსანიშნავია, რომ რამდენადაც რობაქიძის ტექსტისათვის ნიშანდობლივია ზმნა-შემასმენლებზე ყურადღების გამახვილება (მისი წინადადების თავკიდურ პოზიციაში დასმა, ერთგვარშემასმენლებიანი წინადადებების სიჭარბე, შემასმენლების გამეორება), ვფიქრობთ, ასევე, თითქმის თანაბარწილად, ასეთი უშემასმენლო წინადადებების სიუხვით, იგი ერთგვარ დაბალანსებას გვთავაზობს და აწონასწორებს ყველაფერს – თხრობის ისეთ პრინციპს გვთავაზობს, რომ არ გაუბრალოვდეს ტექსტი და სტრუქტურულად არ დაირღვეს.

4. და, ბოლოს, საკმაოდ საინტერესოდ გამოიყურება ტექსტის გაფორმების გრაფიკული საშუალება – პუნქტუაცია, როგორც ინფორმაციის სწორად აღქმის (დეკოდირების) შესაძლებლობა. ე. ი. ადრესატმა ანუ მკითხველმა ავტორისეული ინტენციის ადეკვატურად შეძლოს ინფორმაციის დეკოდირება ანუ სწორად აღქმა.

მაგ.:

: **ორწერტილი** თითქმის უგამონაკლისოდ გამოყენებულია მძიმის ნაცვლად, განსაკუთრებით განკერძოებისას: „ვერხვის გრძნობა ფესვებშია გადასული ერთიანად: ტიტველ ფესვებში;

ლომი წითური: კირსილისაგან ჩამოსხმული.

მწერალი ორწერტილს იყენებს რომ კავშირის წინაც: ეგებ სპარსელმა იცის: რომ წვირეს წყალი წაიღებს და გააქრობს უკვალოდ;

ასევე, განმარტებისას, როცა სიტყვაა გამოტოვებული: **ეკბატანა**: საზაფხულო სამყოფელი ახემენიდების.

. **წერტილი** – გამოყენებულია მძიმის ნაცვალად შერწყმულში: არის აქ რაღაც გახელება. საშინელი სისასტიკე და უმძაფრესი სიტკბო. ვნება და გადაღახვა;

ვერხვს ავიწყდება ფოთოლი. ავიწყდება ტოტი. ავიწყდება ტანი. – აშკარად ჩამოთვლაა, არ იმეორებს „ვერხვს“ – იგი მხოლოდ ერთხელაა გამოყენებული.

ვფიქრობთ, ავტორს წერტილი ურჩევნია მძიმეს, აშკარაა, ყურადღებას მეტად გვამახვილებინებს და მოვლენის მძაფრად, ემოციურად აღქმის მეტ შესაძლებლობას გვაძლევს. მაგ. კიდევ: უეცრად „ალანმა“ ყურები აცქვიტა. წამოხტა. დაიყეფა. ყეფა გრიალით გავარდა ხევში.

წერტილი ენაცვლება **ორწერტილსაც**, მიუხედავდ იმისა, რომ ორწერტილი რობაქიძის საყვარელი სასვენი ნიშანია: დარიუსის ხელისუფლების ქვეშ იყო მრავალი მხარე. სპარსეთი. სირია. მესოპოტამია. ფინიკია. პალესტინა. ეგვიპტე. ბახტრია. ხორეზმი. ხმელთაშუა ზღვიდან ჩინეთამდე.

– **ტირე** – იგი, ჩვეულებრივ, სიტყვის გამოტოვების მინიშნებას ემსახურება და ინფორმაციაც სწორად და ზუსტად აღიქმება:

კირში – მზის ხურუში და სილაში – მზის თესლები.

ტირე ზოგჯერ მძიმესაც ენაცვლება:

...მუნჯი სიტყვებით გადაჰყურებს ჰამადანის **მიდამოს** – თვითონ სასწაულია საარაკო.

ასე, რომ გრიგოლ რობაქიძისათვის მიზნის მისაღწევად ეფექტურია ტირე, წერტილი და ორწერტილი. იგი, ფაქტობრივად, უარს ამბობს მძიმეზე.

გაანალიზებული მასალა გვაძლევს საფუძველს, დავასკვნათ, რომ გრიგოლ რობაქიძის მიერ ზემოთ დასახელებულ პრინციპებზე დამყარებით შექმნილი პროზაული ტექსტი, უდავოდ, არის სრულფასოვანი, შთამბეჭდავი, პოეტური, მისეული ხელწერით შექმნილი და სხვათაგან გამორჩეული.

ლიტერატურა:

თევდორაძე ნ. - ტექსტის ლინგვისტიკა. გამომცემლობა „ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი. 2010.

რობაქიძე, გრ. - ქართული საბჭოთა რომანი, გამომცემლობა „მერანი“, 1989.

სერგია ს., – ტექსტის ლინგვისტიკა. გამომცემლობა „განათლება“. თბილისი. 1989.

Geldiashili Nunu

Gogebashvili state University, Telavi

Some Characteristics of Literary Texts in Georgian Stories

Abstract

Text is considered to be a specific form of linguistic art. Solely, a text coherence or logical connection between its components cannot be the principal factor for readability and effectiveness of its content. Structural unity of a text is essential. To achieve this unity and

coherence of a text, we have to focus on sentence types, word order and their interrelation in a sentence.

Based on qualitative analysis, we tried to figure out those eye-catching general characteristics of literary texts in Grigol Robakidze's prose, that have the greatest impact on reader. Accordingly, our research paper discusses the following aspects:

1. A sentence with homogeneous parts- as one of the major characteristics of Grigol Robakidze's short stories;
2. Simple sentence, where: a) a predicate takes its position at the beginning of a sentence; b). postposition of modifier-modified and disjunction; c. abundance of predicative and detached attributive adjuncts, instead of common attributive adjuncts;
3. omission of words/elliptical sentences as one of the important means to make sentences more concise and more rhythmical;
4. graphological devices of text, such as punctuation, that allows for correct perception of ideas.